

AZERBAIJAN DESTANI: KARABAĞ HİKAYESİ

Erdoğan ALTINKAYNAK*

Özet: Azerbaycan Destanı: Karabağ Hikayesi Aşık İsrail Uzunkaya (Seyyati) tarafından tasnif edilmiştir. İsrail Uzunkaya Çıldır doğumlu, ilkokul mezunu olup Çıldır Aşık Şenlik koluna mensup beşinci kuşak bir aşıktır.

Azerbaycan Destanı: Karabağ Hikayesini tasnif etme fikri, kendi beyanına göre ikinci Karabağ Savaşı zaferinden sonra, Azerbaycan kadınlarının şehit düşen eşlerinin, kardeşlerinin tabutlarını en önde ve asker uniformaları içinde taşımalarının ilhamıyla ortaya çıkmıştır.

Hikayemiz iki kısımdan oluşmaktadır. Birinci Karabağ savaşında Azerbaycan ordusunun yenilgiye uğraması ve Ermeni askerlerinin yaptıkları zulüm, işkenceler ve direnişi, ikinci kısımda yalın ayak gidenlerin çocuklarının postalları ile geri dönerek hem işgal edilen vatan topraklarını kurtarmasını ve Türk kadınının zafere olan inancı ile şehit düşenlerin hatırası anlatılmaktadır.

Aşık İsrail'in kurguladığı bu hikâyede olağanüstü güçler, mitolojik varlıklar daima Azerbaycan Türklerinin yanında ve yardımcısı konumunda gösterilmiştir. Ancak şurası da unutulmamalıdır ki kadınların sahip çıktığı hiçbir dava kaybedilmez. Hikayedeki baş kahraman Hurizat Hanım adeta Maral Ana'nın (Umay Ana) yeryüzündeki gölgesi gibidir.

Azerbaijan Epic: The Story of Karabakh

Abstract: Azerbaijan Epic: The Story of Karabakh was composed by Aşık (The Minstrel) İsrail. He was born in Çıldır, Ardahan Province and graduated from primary school. He is one of the fifth generation minstrels arising out of Aşık Şenlik school of minstrelsy tradition.

Azerbaijan Epic: The idea of composing the Karabakh Story, according to Ashik Israil's own statement, was inspired by the fact that after the victory of the Second Karabakh War, Azerbaijani women carried the coffins of their martyred husbands and brothers in the front row and in their military uniforms.

The story consists of two parts. While the first part of the story tells about the defeat of the Azerbaijani army in the First Karabakh War and the cruelty, torture and resistance of the Armenian soldiers, the second part tells about the children of those who left their own homeland barefoot, returning with their boots and saving the occupied homeland, the Turkish woman's belief in victory, and the memory of the martyrs.

In this story fictionalized by Aşık İsrail, extraordinary powers and mythological beings are always constructed as the supporters and assistants of Azerbaijani Turks. However, it should not be forgotten that no cause or war hailed by women will be lost. The main character in the story, Ms. Hurizat, is like the shadow of Mother Maral (Mother Umay) on earth.

Keywords: Azerbaijan, Karabakh, Women, Epic, Victory.

Giriş

Azerbaycan Destanı: Karabağ Hikayesi Aşık İsrail Uzunkaya (Seyyati) tarafından tasnif edilmiştir. İsrail Uzunkaya Çıldır doğumlu, ilkokul mezunu olup Çıldır Aşık Şenlik koluna mensup beşinci kuşak bir aşıktır. Terekeme etnik kimliğine mensup geçimini tarım ve hayvancılıkla sağlamaktadır.

Aşık İsrail Uzunkaya (Seyyati)'nin hayatı, sanatı ve eserleri üzerine şimdiye kadar iki adet tez hazırlanmıştır. Bunlar:

1. Ayşegül Aydın, *Bir Karapapak (Terekeme) Âşığı: Âşık Seyyâtî.*, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, yüksek lisans tezi, Trabzon 2014.
2. Sibel Aydemir, Kastamonu Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü öğrencisi, Kastamonu 2020 (Altinkaynak, 2023: 9).

Bunlardan başka Ramazan Korkmaz tarafından hazırlanan “Çıldır Folklor ve Etnografyası. Ankara, 2015” adlı yayında da kendisi hakkında bilgi verilmiştir. Hoca Ahmet Yesevi Üniversitesi'nin hazırladığı Türk Edebiyatında İsimler Sözlüğü adlı projede de aşığımız hakkında bilgi vardır. Ayrıca TEİS (Türk Edebiyatında İsimler Sözlüğü) literatüründe yeri vardır (<https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/seyyati-israil-uzunkaya>).

* Prof. Dr. Ardahan Üniversitesi, İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi, TDE Bölümü öğretim üyesi. erdoganaltnkaynak@ardahan.edu.tr ORCID: 0000-0003-1105-0479.

Tasnif ettiği hikayelerin toplandığı bir adet kitabı da vardır. Meydana getirdiği şiirleri basım aşamasındadır.

Çıldır aşıklık geleneğinin eskisi kadar olmasa da hala canlı olarak yaşatıldığı Ardahan iline bağlı bir ilçedir. Çeşitli nedenlerden dolayı Çıldır'da ve Çıldırli aşıklarda hikâye tasnif etme ve hikâye anlatma terkedilmeye yüz tutmuş, anlatılan hikayeler Çıldır, Gürcistan ve Azerbaycan aşıklarının başından geçen kısa serencamlar olarak kalmıştır. Ancak Aşık İsrail Uzunkaya bizim de yönlendirmemizle geleneksel tarzda hikayeler tasnif etmeye başlamış ve tasnif ettiği hikayeler 11'i bulmuştur.

Aşık İsrail Uzunkaya, uygulamalı dersler için davet edildiği Ardahan Üniversitesinde halk edebiyatı, halk bilimi ve mitoloji gibi konular işlenirken kendisinin iyi bir dinleyici olduğunu tasnif ettiği hikayelerinde ortaya koymuştur. Umay Ana, Kürşat gibi mitolojik kahramanları, kurşun geçirmeyen tılsım, kanlı beşik ve görülen – duyulan ama erişilemeyen varlık motiflerini bu derslerde veya akademik sohbetlerde duyarak hafızasına yerleştirmiş ve tasnif ettiği hikayelerde kullanmıştır. Mesela Maral Ana (Dişi Geyik) efsanesini okur yazarlığı son derece az olan Aşık İsrail'in böyle bir efsaneyi bildiği veya bir yerlerden okuduğu söylenemez.

Azerbaycan Destanı: Karabağ Hikayesini tasnif etme fikri, kendi beyanına göre ikinci Karabağ Savaşı muzaferiyetinden sonra, Azerbaycan kadınlarının şehit düşen eşlerinin, kardeşlerinin tabutlarını en önde ve asker üniformaları içinde taşımalarının ilhamıyla ortaya çıkmıştır. Esasında Azerbaycan kadınlarının böylesi bir şecaat göstermeleri Türkiye'de yaşayan kardeşlerinin göğsünü kabartmış, gözlerinde sevinç ve gurur yaşlarını oluşturmuştur. Yine kendi ifadesine göre hikâyeyi tasnif ederken ve hikâyeden pasajlar aklına geldikçe gurur ve sevincin ifadesi olarak aynı şeyleri yaşamaktaymış. Bu gurur ve sevince Bakü sokaklarında ve zafer yürüyüşünde Türkiye komandolarının düzenli yürüyüş ve komutları da iki devlet tek millet özdeyişini de katmalıyız.

1. Karabağ Destanı Hikayesinin Muhtevası

Hikayemiz iki kısımdan oluşmaktadır. Birinci Karabağ savaşında Azerbaycan ordusunun yenilgiye uğraması ve Ermeni askerlerinin yaptıkları zulüm ve işkenceler Azerbaycan Türkleri kadar Türkiye Türklerini de derinden yaralamıştır. Kaybedilen sadece vatanın bir parçası değil aynı zamanda rencide edilmiş milli gururdur. Aşık İsrail'in kurguladığı bu hikâye de ilk başlangıç bu yenilgiyi anlatır. Daha sonra, yalın ayak gidenlerin çocukları postalları ile geri dönerek hem kendinden koparılan, işgal edilen vatan topraklarını kurtarmış ve hem de rencide olan gururunu tamir etmiştir. Hikayenin ikinci kısmında da bu anlatılmaktadır.

Aşık İsrail'in kurguladığı bu hikâyede olağanüstü güçler, mitolojik varlıklar daima Azerbaycan Türklerinin yanında ve yardımcısı konumunda gösterilmiştir. Ancak şurası da unutulmamalıdır ki kadınların sahip çıktığı hiçbir dava kaybedilmez. Hikayedeki baş kahraman Hurizat Hanım adeta Maral Ana'nın (Umay Ana) yeryüzündeki gölgesi gibidir.

Mübariz İbrahimov'un kahramanlığı, babasının "ben oğlumu tanırım, sınırın ötesinde arayın!" sözünü ve şehit edilişi Azerbaycan'da duymayan yoktur. Türkiye'de de pek çok kişi, tıpkı aşığımız İsrail'in hikayesine yerleştirdiği gibi bilir ve milli kahramana saygı duyar.

Aşık İsrail tasnif etmiş olduğu hikayesinde mitolojik unsurlara da yer vermiştir. Bunlar "kalaga" adını verdiği ve kullanıcısına delici ve kesici aletlerin zararından koruyan muska; şehit düştüğü halde savaşıma devam eden kahraman; kayıp çocukların bulunuşu; Don değiştirme rüyada geleceği öğrenme; kadın savaşçı; çocukların ve kadınların koruyucu ruhu sayılan ve bazı metinlerde Umay Ana olarak bilinen "Maral Ana" (ki bu daha sonraları "Fadime Ana" adını almıştır.) gibi unsurlardır.

Geleneksel aşık tarzı halk hikayesi olarak meydana getirilen bu eser içinde toplamda 14 manzume vardır. Bu manzumelerin 2 adedi 15'li hece ile, 7 adedi 11'li hece ile, 3 adedi

8’li hece ile, 1 adedi de 7’li hece ile meydana getirilmiştir. Karabağ destanı ise bent şeklinde ve 16’lı hece ile yazılmıştır. 15’li hece ile meydana getirilen 2 manzumenin birincisi ki hikâyenin baş taraflarındadır, divan olup 2. Dörtlüğünde kafiye düzensizliği görülmektedir. Birinci dörtlüğü ise aşık edebiyatı divan şekline aykırı olarak dört mısraı da birbiriyle kafiyelidir. Hikâyenin sonunda yer alan ikinci 15’li hece ile oluşturulan manzume de bent şeklinde yazılmış ve mısraların tamamı birbiriyle kafiyelidir.

Hikâyede yer alan 13 şiirin ikisi bent şeklinde, 10’u dörtlüklerden 1’i beşlikten oluşmuştur. Aşıklık geleneğinde hikâye anlatma kısımlarından “fasıl” yoktur. “Döşeme” kısmı ise tekerleme gibi bir söylemle oluşturulmuştur. “Duvak kapama” kısmını Şeki divanı ile yapmıştır (Boratav, 2018: 65-68).

11’li hece ile yazılan şiirlerden biri beşliktir. 7’li hece ile meydana getirilen şiir iki dörtlükten meydana gelip ilki cinaslı ikincisi düzmani şeklindedir. Metinde bir şiir beyit şekliyle, bir şiir beşlik, iki şiir ise bent şekliyle yer almaktadır.

Hikâyenin tamamında aşık havalarının kederli, hüznü olanları seçilmiş yalnız Karabağ Destanı adı verilen merdane söyleyiş havası “Koçaklama” ile icra edilmiştir. Bu aşık havalarının adları manzumelerim ilk mısraının yanına kalın harflerle eklenmiştir.

Anonim Türk şiirinde mâni şekli a-a-b-a; koşma şekli a-a-a-b, divan ve semailerin şekli de koşma ile aynı şemadadır. Karabağ Destanı adlı manzume her ne kadar sicilleme gibi dursa da her mısraı aynı kafiye ile yapıldığı için farklı bir şema olarak değerlendirilebilir.

Azerbaycan Destanı: Karabağ Hikâyesi

Epizot:

- Ali Erkan Bey ve Hürizat Hanım’ın, Mehti Han ile Ali Han adlı iki oğulları olur.
- Çocuklar doğduktan sonra babaları beşiklerinde kan görür ancak bunun ne olduğunu anlamazlar.
- Ermenilerin Karabağ’ı işgalleri sırasında Ali Erkan Bey şehit olur. Beşiğinde uyuyan Ali Han katledilir ancak Mehti Han sekinin altına düşerek hayatta kalır.
- Mehti Han’ı bulamayan Hürizat Hanım önce aklını yitirir ardından silah kuşanıp dağa çıkar.
- Mehti Han ise bir Türk subayı tarafından sahiplenilir.
- Dağa çıkan Hürizat Hanım’a şehitler bir aslan bir kurt ve bir ceylan suretinde yoldaş olurlar. Aslanın adı Şah Hüseyin, kurdun adı Kürşat, ceylanın adı ise Maral Ana’dır.
- Hürizat Hanım, yardımcılarının da desteği ile Karabağ’a yerleşen Ermenilere çok zayıat verir.
- Hürizat Hanım, İbrahimov adlı bir askerle birlikte Ermeni ordusuna hayli zayıat verdirir, ancak saatler sonra onları bulan asker İbrahimov’un üç saat önce şehit olduğunu söyleyerek şaşırır.
- Türk subayın sahip çıktığı Mehti Han büyümüş, Rüzgâr adlı bir oğlu ile Yağmur adlı bir kızı olmuştur.
- Hürizat Hanım, Maral Ana’nın yardımı ile oğluna kavuşur ancak annesi olduğunu söylemez.
- Maral Ana, Hürizat Hanım’a yakında Karabağ savaşı olacağını ve boynundaki kalagayı Mehti Han’a vermesini, böylece ona kurşun işlemeyeceğini söyler.
- Kısa bir süre sonra Ermeni ordusunun saldırısı ile savaş başlar ve Mehti Han cephededir ancak boynuna asması gereken kalagayı evde unutmuştur.
- Hürizat Hanım, Maral Ana’nın yardımı ile oğlunu aramaya koyulur ancak tam bulduğu sırada Mehti Han vurulur ve şehit düşer.
- Hürizat Hanım, cenaze sırasında şehit İbrahimov’un, katledilen oğlu Ali Han’ın ve şehit düşen kocası Ali Erkan Bey’in hazır olduğunu görür.

- Karabağ düşman işgalinden kurtulur ve oradan getirilen toprak şehidin kabrine serpilir.
- Hürizət Hanım cenazeden sonra ortadan kaybolur ancak Bakü yakınlarında bir kadının ve bir kanlı beşiğin görülür, duyulur ancak erişilemez olduğu rivayeti dilden dile dolaşır.

Azərbaycan Destanı: Karabağ Hikâyesi

Garabağ'ı

Gence'nin Garabağ'ı

Tülek terlan itirdim

Gence'nin Garabağ'ı

Dağlarda lale ağlar

Gülü bülbüle bağlar

Virandı bele bağlar

Kargadan şahin olmaz

Kargaya kalmaz bağlar

Bir sırrı umman

Vatana mihman

Günü ihtişam

Dem ü devran

Kederle gam

Anlatsın curam

Azərbaycan Karabağ Katliamı, 1992 Karabağ Katliamı 'ndan Hocal dramı. Vakti zaman içinde kan var vatan içinde. Ali Erkan Bey'in Hürizət Hanım 'dan iki oğlu olur. Ali

Erkan Bey çocukları oldu diye kurban keser. Komşulara pay dağıttıktan sonra eve döner. Çocuklar uyurken bakar ki Ali Erkan Bey, beşiklerde kan var. Açar yüzlerini, bakar ki bir şey yok. Ali Erkan Bey: "Beşiklere kanı sen mi vurdun Hürizət Hanım." Hürizət Hanım: "Ben vurmadım hayırdır inşallah." Epey bir vakit geçer. Mehti Han ile Ali Han gezmeye başlarlar. Hürizət Hanım ikisini bir yatırır, bir giydirir. -Gülmek, söz, sohbet- Bir duyum alırlar ki; Karabağ 'ı Ermeni zapt edecek. Bir dedikodu yayılır, millet hep nöbet tutar. Ali Erkan Bey: "Hüri Hanım gelin sizi Azərbaycan'a göndereyim." Hüri Hanım: "Ali Erkan Bey, ben vatanımı bırakıp gitmem." Ali Erkan Bey sazını alır, görelim vatanı için ne der.

Aldı Ali Erkan Bey:

Vatan aşkıyla doludur can üzre can uyumaz **(Osmanlı Divanı)**

Mevlam ölümsüz emretmiş vermiş nişan uyumaz

Kimhası kan kılıcı kin bekler vatan uyumaz

Evliyanın kisbetinde bir kahraman uyumaz

Ta ezelden talip olmuş bu aşkın hikmetine

Kan dolup gözünde yaşı ermemiş vuslatına

Gönlündeki sevdasını salmış kara borana

Erenlerin kisbetinde selverü kan uyumaz

Şahi merdan kisbetindir kisbetin ey can senin

Huzuru meşar gününde var olan divan senin

Dayım her an duacındı Ali Han devran senin

Nöbeti bakiye kalmış şadeti han uyumaz

Söz hitamına erişir. Vakit bir akşam vaktinde Ermeni çeteleri Karabağ'ı yakıp yıkar, beşiğinde uyuyan Ali Han 'ı süngüyle katleder. Mehti Han sekinin altına düşer. Köy

yakıldıktan sonra Hürizat Hanım bakar ki Ali Erkan Bey şehit olmuş, beşikte Ali Han süngüyle vurulmuş, Mehti Han yok. Hürizat akli dengesini kaybeder. Cenazeler defnedildikten sonra Azerbaycan askeri gelir, köyde kalanları tahliye eder. Mehti Han'ı bir subay sahiplenir. Size nerden haber verem? Hürizat'tan. Evine gelir, martini tüfeğini kuşanır, kanlı beşiği Ali Han'ın mezarına götürür. Mezarın başında tüfeğini saz eder. Görelim bağıri yanık anne nasıl bir ağıt yakacaktır. Hürizat:

Felek bizi cuda saldı **(Derbeder)**
Nenni balam nenni yavrum
Kavuşmak mezara kaldı
Nenni yavrum nenni balam

Meme emdirdim eşikte
Yatırdım kanlı beşikte
Verdim toprağa ışıktı
Nenni yavrum nenni balam

Bilmem Mehti nere gitti
Hangi eli mesken tuttu
Hayatın güneşi battı
Nenni yavrum nenni balam

Savruldu acımdan külüm
Kırıldı ağacım dalım
Hürizat karanlık yolum
Nenni yavrum nenni balam

Söz hitamına erişir. Martin tüfeğini kuşanır, dağa çıkar. Hürizat Hanım bakar ki bir aslan ve bir kurt. Silahını çeker. Gaipen bir ses: “Gel yavrum. Bizi tanıyacaksın.”

Yanına korkuyla yanaşır Hürizat Hanım. “Gel kızım. Biz aslan ve kurt postuna bürünmüş birer şehidiz. Senin acını anladık, bundan sonra beraberiz. “Hürizat bakar ki bunlar birer insan oldu. “Kızım Allah'ın izniyle zulüm yapana zulüm yapacağız. Biz kadına, çocuğa değmeyiz. Amandı çocuğa, kadına değme yok.” Bir geyik gelir. Hürizat şaşar: “Bu kim?” Kurt: “O Maral Ana, savaşçıdır.” der. Geyik insan kispetine girer. “Yavrum seni tanıdım.” Hürizat bakar. “Acep adlarını sorsam ceylandır.” “Benim adım Maral Ana, aslanın adı Şah Hüseyin, kurdun adı Kürşat. Ben Türkistan şehidi, Şah Hüseyin Kerbela şehidi, Kürşat Uygur şehidi. Oğul mazluma kıyma. Her dara düşünce bizi çağırın, geliriz. Çünkü biz her yerdeyiz. “Hürizat şaşırır. “Ya Râb! Yavrularımı aldın bari aklımı alma ki bu sırta erip ölem.” Bir bakar ki bir bölük asker önlerinde kadın, çocuk götürüyor. Çeker silahını askerin önüne, asker şaşırır. Türk anası, komutan ateş emri verir. Fakat silah açılmaz. Çünkü Maral Ana, bir kalaga vermişti. Boynunda silahı açılmaz. Ermeni komutanı şaşırır. Hürizat çocuğu çocuğu kurtarır, asker bozulur. Karabağ 'ı temelli kuşatan Ermeni, her zülüm yaptığı yerde çıkan yeşil başlı asker ve bir ceylan, Ermeni askerini darmadağın eder. Çünkü Pir Şah Hüseyin, Kürşat, Maral Ana: “Hürizat, biz zulmedenlere zalimiz. Sen korkma, darda kaldın mı Maral Ana'nın verdiği kalagayı üç kere salla. Biz yanındayız.”

Gine zulmün zuhrettiği bir cephe Hürizat bakar ki Azeri kardeşler darda. Martin tüfeği ile yardıma koşar, düşmanı püskürtür. Hürizat bir yandan İbrahimov bir yandan düşman mevzilerini yakarlar. Fakat Hürizat boynundaki kalagayı çıkarır. İbrahimov 'un yarasını sarmaya çalışır. Azeri komutan gelir: “Teyze bu asker üç saattir şehadete ermiş, sarma. “Hürizat: “Yavrum üç saattir Ermeni'yi tarumar ettik bu gençle.” Azerbaycan komutanı bakar

ki en az bir bölük düşmanı yok etmiş iki kahraman. Dedikleri Türk anası Maral Ana sen misin diye sorar. İbrahimov vurulunca başını Hürizat Hanım'ın dizine koyar. "Maral Ana birkaç sözüm var, sevdalım Sultan Han'a ulaştır. "Son nefesinde görelim mübarek İbrahimov ne söyler. Aldı İbrahimov:

Gözlerim ağlar yüreğim yasta (**Yanık Kerem**)

Maral Ana bizim ele haber ver
Toyum yasa döndü dumanda siste
Maral Ana bizim ele haber ver

Canım feda olsun kurtulsun vatan
Güneşim karardı gözüm doldu kan
Yolum beklemesin sevdiğim Sultan
Maral Ana bizim ele haber ver

Sarılmaz ki saram yürekte yaram
Türlük öyküsünde ölümsüz varam
İbrahimov daha kesildi caram
Maral Ana bizim ele haber ver

Söz hitamına erişir. Al bayrağı üzerine çeker Hürizat Hanım. Komutan cenazeyi aldırır, bakar kadın yok. Hürizat mübarek İbrahimov'un cenazesini kaldırırken orda bulunur. Cenaze defnedilince bir aslan, bir ceylan, bir kurt insan kılığına girer, cenazenin altına girerler fakat Hürizat dışında kimseye görünmezler. Şehit İbrahimov'un cenazesi defnedildikten sonra Hanımı Sultan'a kâğıdı teslim eder Hürizat. Sultan Hanım mektubu açar, okur. Bakar ki kadın yok. Gözyaşı kana karışan Sultan Hanım şaşar. Maral Ana buymuş meğer.

Efendi size nerden haber verem? Hürizat'a ayan olur ki Mehti Han bu şehirdedir. Köy basılıp Erkan Bey ve Mehti Han'ın kardeşi Ali Han Bey şehit olduktan sonra Mehti Han'ı Türk komutanı alır, götürür. Bakar, büyütür, okutur, büyük asker olur ve kendi kızı Melek Hanım ile evlendirir. Bir oğlu olur. Bir oğlu olur adını Rüzgâr koyar. Bir kızı olur adını Yağmur koyar. Mehti Han ve Melek Hanım'ın çocukları serpilip büyümekte. Size nerden haber verem? Hürizat Hanım şehir şehir dolaşır. Bir gün boynundaki kalagayı aklına getirir, çıkarır. Üç kere sallar. Maral Ana peydah olur.

"Hürizat gel ben seni bir kapıda bırakacağım. O kapıda kal. Yitirdiğini bulursun. Kapıyı kaç kere çalarsan açan olmaz. "Bir sabah Mehti Han bakar ki kapıda bir yaşlı kadın oturur. "Melek Hanım bu kadın dışarda oturuyor. Aç mı susuz mu, kimi kimsesi yok mu bir sor." Melek Hanım çıkar: "Teyze ne gezersin? Buyur içeri." Melek Hanım bakar ki konuşuktan düzgün, yürekten tozgun, bir yüreği yanık ana. Mehti Han alır Melek Hanım ile yanına. "Sen kimsin? Bir kendini tanı. Bu silah ne, nerden geliyorsun?" "Oğul ben Karabağ'dan gelirem. Benim bir itgin balam var onu arıyirem." "Ana adı ney?" Hürizat:

Kayıp oldu kanlı beşik içinde (**Ceva Öldüren**)

Yıllar geçti ben yavrumu kaybettim
Kına vardı ellerinde saçında
Gözü yaşlı ben yavrumu kaybettim

Vuruldu Ali Han kanlı beşikte
Kaybettim yavrumu gündüz ışıktı
Mehti kayıp oldu o karışıkta
Alev düştü ben yavrumu kaybettim

Hürizat' am geldi günüm karardı
Yaz gününde yollarımı kar aldı
Bir itgin evladım yadların oldu
Bağrım bişti ben yavrumu kaybettim

Söz hitamına erişir. Hürizat Hanım diyecek ama herhangi biri olsa beni kabul eder mi endişesiyle Mehti Han'ın adını vermez. Fakat kaç yaş olursa olsun evlat kokusu aynı kalır anne burnunda. Mehti Han: “Anne sen benim anam ben senin oğlun. Bizim anamız ol, Melek Hanım'a yardımcı olursun. Bizde kal. Yağmur ile Rüzgâr'a birlikte bakarsınız. “Hürizat Hanım:” Tamam oğul. Beni evine aldığın için teşekkür ederim. “Melek Hanım duşu hazırlar. Mehti Han silahını alır. “Ana bu silah bana emanet.” Bir duygu Mehti Han'da bu kadın nasıl kullanır bu silahı? Hürizat Hanım:” Oğul bu silahla düşman cephesini alaşağı ettim. Sonunda Karabağ'ı aldılar ama Karabağ bizimdir. “Yıllar yılları kovalar. Hürizat Hanım her gelişinde Mehti Han'ı öper, koklar. Bir itgin bulmuş gibi. Bir gece Maral Ana Hürizat Hanım'ın düşüne gelir. “Sana verdiğim kalagayı Mehti Han'ın boynuna bağla, kurşun gelmez. Yakında Karabağ Savaşı kopacak. Karabağ bizim olacak.” Hürizat Hanım o kadar mutluydu ki bir divit kalem, bir kâğıt alır. Görelim yüreğindeki sevdayı nasıl kâğıda dökecek. Aldı Hürizat:

Zalım hanemizi etti tarumar (**Zarınçı**)
Ben bu derdin hangisine yanayım
Bekledim ömrümde gelmedi bahar
Bak evladım gözü yaşlı anayım
Ben bu derdin hangisine yanayım

Kaybettim Ali Han'ı kanlı beşikte
Erkan Bey'de şehit oldu eşikte
Gömdüm cenazeyi kendim ışıktı
Bak evladım gözü yaşlı anayım
Ben bu derdin hangisine yanayım

Mevlam fırsat verdi bulmuştum sizi
Bitmedi gönlümde kedernen sızı
Şüphe saldı Maral Ana'nın sözü
Bak evladım gözü yaşlı anayım
Ben bu derdin hangisine yanayım

Aklımdan çıkmıyor vatan toprağı
Güzel Karabağ'ın bahçesi bağı
Hürizat eridi üreğimin yağı
Bak evladım gözü yaşlı anayım
Ben bu derdin hangisine yanayım

Söz hitamına erişir. Rüzgâr:” Hüri nine sen türkü söyler misin? “, “Oğul benim eşim saz çalar. Türkü söyledik.” “Nine bir türkü söyle.” “Söyleyeyim oğul.”

Gara Kaldı
Karabağ gara kaldı
İtgin yavrumu buldum
Öbürü gara kaldı

Feleğin işine bak
Attığı daşına bak
Bir balamı bulmuşam
Gözümün yaşına bah

Rüzgâr Bey sarılır ninesine. “Nine senin bağrın niye yanık, sen kimsin?” “Oğul beni ninen olarak kabul et. Bende seni torunum.” Bir kucağında Rüzgâr bir kucağında Yağmur sarılırlar Hürizat Hanım ‘a. Hürizat Hanım ‘ın gözünün yaşı çocukların üstüne düşer. Melek Hanım:” Hürizat teyze neden ağlarsın?” “Bir şey yok oğul.” Fakat bir dizine Ali Han’ı bir dizine Mehti Han’ı alıp yatırdığını hatırlar: Size nerden haber verelim? Hürizat hanımın köyündeki komşuları Perişan Hanım ve Zaman Bey Hürizat Hanımı çarşıda tanırlar. Ne kadar ses verirlerse Hürizat Hanım kendisini tanıtmaz. Zaman Bey ‘Hürizat teyze tanımadın mı bizi komşu değil miydik?’ Perişan bir vaziyette kendi evladının kanlı tabutunu türküyü dile getirir Zaman Beye

Al bayrak sarılmış tabut üstüne
Gururla baş eğmez şehit annesi
Eşi tabutunu almış götürür
Üzerinde Şehidin kimhası

Kurtuluş var Karabağda Şuşada
Nice Koçyiğitler yanmıştır oda
Demesinler şehit gözü uykuda
Azerbaycanımda bayram havası

Sen Şuşa Kelbecer sen de Hocalı
Güllerle bezenmiş Koçyiğit yolu
Gence’de ayağı Laçın’da dili
Büyük Türk dünyası vatan sevdası.

Hürizat Hanım türküyü söyledikten sonra Zaman Bey bakar ki o eski güzelliği gitmiş adeta bir toprak misali yok olmuş bir hali var Hürizat’da. Otururlar söz sohbetten sonra Perişan Hanım Hürizat Hanıma sarılır. ‘Evet senin iki evladını Ermeniler katletti. Ama biz yıllardır ayrı yaşadık senle.’ Söz sohbetten sonra Hürizat Hanım ‘Mehtihanı kaybettim ama şükür olsun öbür oğlum sağ. Fakat ben tanışmak istemiyorum. Yapılmış bir yuvaları, kurulmuş bir evleri var. İki çocuğu var. İkisini de kucağıma alıyorum. Çocuğumun yanında yer alıyorum.

Bir itgin yavrumu buldum (**Güzelleme**)
Şükür olsun Mevlam sana
Fikri bahri gama daldım
Şükür olsun Mevlam sana

Zulmeyler düşman yağı
Vurdu yüreğime dağı
Alacağız Karabağ’ı
Şükür olsun Mevlam sana

Yanıfdı bu bağrım taze
Elim yetmez name yaza

Hürizat kurbandı size
Şükür olsun Mevlam sana

Hürizat Hanım söylemez ki Mehti Han benim oğlumdur. Çocukları dizinde yatırır. Melek Hanım kucağına alıp yatağına yatırır. Hürizat Hanım'ı banyoya alır, kendi anası gibi yıkar Melek Hanım. Saçlarını tarar. Hürizat Hanım uyur, rüyasında Maral Ana gelir.

“Kızım yine bir Karabağ Savaşı kopacak. Sendeki kalagayı Mehti Han'ın boynuna bağla. “Sabah olur. Kahvaltıdan sonra.” Oğul ben sana bir kalaga verecem. Bunu boynuna bağla. Düşman kurşunu işlemez. “Ana sen benim anamsın, ben senin oğlun. Dara düştüm mü ben o kalagayı senden hatıra boynuma bağlayacam. Çok iyi olur, düşmanın kurşunu işlemez. “Mehti Han kalkar, anası gibi sarılır, helallik ister. “Melek Hanım yine bir Karabağ Savaşı kopacak. Çocuklar ve Hürizat Ana sana emanet.” der. Melek Hanım:” Mehti Han, öyle bir savaş olursa bizde cephedeyiz. Evinde helalleş. “Mehti Han kıtasına gider. Söz sohbet arasında çok sevdiği arkadaşı komutanı Mihman Bey'e gece gördüğü bir rüyayı anlatır:” Mihman Bey bir ateşin içinde savaşıyordum. Mübariz İbrahimov da yanımdaydı.” Mihman: “Hayrola. “Mehti Han ortalık çok karışık, savaşın eli kucağında oturup sohbet ederken Mihman Bey Mehti Hana Komutanım, gerekirse vatan için canımızı vereceğiz. O esnada kışladaki sestten bakarlardı ki Ermeni baskını var. Bir asker şehit olmuş Mehti Han şehit askeri için gözyaşları içerisinde bir eser okur: Aldı Mehdi Han

Şuhade yatıyor Tabut içinde **(Zarınçı)**

Kendi cesedini taşımış gider.

Bir yanda komutanı bir yanda canı

Bir yanda yaz günü üşümüş gider.

Be sen kimsin şuhadeye eren can

Mekânın cennetti ilimin sultan

Yari tutmuş tabutunun ucundan.

Bir yanda şehidi taşımış gider.

Ey Mehdi Han vatan için gitti can.

Tabutdan akan kan al bayrakta kan.

Senden gurur duyar bu kutsal vatan

Kendi kabirini eşimiş gider.

Kışlada bir gürültü sesiyle her yan sarsılıp Ermeni cephesinden füze atışı yapılır. Azerbaycan askeri karşılık verir. Böylece savaş başlar. Mehti Han'ın alayı silah kuşanır cephede. Karabağ 'da savaş başlar. Türkistan ve Azerbaycan halkı Karabağ 'da savaşa girer. Size nerden haber verem? Hürizat Hanım: “Melek kızım Mehti Han kelagayı aldı mı? “Melek Hanım odaya koşar. Bakar ki kalaga masanın üstünde getirir: “Hürizat anne almamış Mehti Han.” Akşamı sabırsızlıkla beklerler. Fakat Mehti Han ve birliği savaşa girmiştir. Sabah olur, Hürizat Hanım silahını alır, oğlu Mehti Han'ı sorar. Komutan Mihman Bey: “Ana, Mehti Han cephede.” “Oğul bana cepheyi tarif et. Benim de elim silah tutar.” Komutan: “Ana sen evine dön bizler varız.” Hürizat Hanım savaşın olduğu yöne gider. Karabağ Savaşı tam alevlenmiştir. Azerbaycan ve Türk birlikleri Karabağ'da büyük başarı göstermişti. Hürizat elinde tüfeği ile âdeta ateş saçıyordu. Bir Ermeni bölüğünü tankla birlikte imha etmişti. Bir kayanın dibinde silahını doldurup bekliyordu. Kelağayı çırpı. Maral Ana:” Kızım Hürizat darda mısın? Geldim. ““Ana oğlum hangi cephede bulamadım.” der. Sabah olur bir güvercin Hürizat Hanım'ın yanına konar. Adeta bir şey konuşur, havalanıp kanat çırpır. Bir yol gösterici gibi

Hürizat Hanım istikamete yönelir, “Size nerden haber verelim? Gece uykusunda Mehdi Hanı kanlı bir gömlek içerisinde bir ateş çemberinin içerisinde görür. Tiksinerek yatağından kalkan şehidin hanımı, Mehdi Hanın başında bir hal var. Hürizat Hanım da gelmedi akşamdan. Yakın komşusu Zaman Bey’in kapısını çalar Melek Hanım. Ne Mehdi Han’dan haber var ne de Hürizat Ana’dan bir haber var. Zaman Bey “ İcini ferah tut. Karabağ’ da Şuşa’ da Laçın’ de bizimdir. Askerimiz savaştadır. Görelim Zaman Bey türküyü Melek Hanım’ın yüreğini nasıl ferahlatacak?

Aldı Zaman Bey:
Güzel bak sende gözlerim
Giymiş kan kispetini.
Çünkü eşi şehit olmuş,
Giymiş tam kispetini.

Sen güzele bak güzele
Elinde mavzere hele
Şehidini salar yola.
Koklar can kispetini.

Giymiş çocukları resmi
Milletin dilinde ismi.
Ananın elinde resmi
Almış şan kispetini.

Şehidinin uğuru canda
İki evladı yanında
Can adanmış vatanında
Zaman Bey’in son sohbeti.

Söz hitamına erişir. İntizar Hanım “ Melek kızım inşallah ki Mehti Han sağ salim gelir. Gelmese de vatan sağ olsun. “ Melek Hanım yaşlı gözlerle askerinin yolunu bekler. Bir öğlen zamanıydı. Size nerden haber verelim Hürizat Hanım’ dan. Bakar ki karşı dağda cephe savaşı var. Epey yaklaşır, Ermeni güçlerini Azerbaycan ordusu püskürtmüş. Ermeni güçleri kaçıyorlardı. Tam cepheye yaklaşır. Güvercin üstte takla döner, askerden haber alır. “Ana Mehti Han’ın taburu.” der. Tam yanına yaklaşmıştı ki bir silah sıkılır, bakar ki Mehti Han vurulmuş. Üzerine sarılır annesi fakat yarası derindir. Kalagayı sarar ama kan durmaz. Gözlerinden bir şey ifade ediyordu Mehti Han. Annesi gözyaşlarıyla sarılır. Usulca sesi çıkar:” Ana Karabağ bizim oldu. Ağlama şehit anası ağlamaz. “Cebindeki bayrağı çıkarır, üstüne sarar. Yüreği yanık ana görelim ne der:

İki yavrum şehit verdim vatana **(Zarınçı)**
Yaşım ağlar gözümdeki sel ağlar
Lanet olsun bağımdaki bağmana
Süsen ağlar sümbül ağlar gül ağlar

Kaybettim yavrumu gençlik çağında
Alevler püskürür gâvur dağında
Kaçmadı bir yerim yar otağında
Leçek ağlar saçımdaki tel ağlar.

Hürizatam felek bizi yokladı
Kötü talih kara günde yuhladı
Şehit balam bayrağını kokladı
Kırmızı kan bayrağında al ağlar

Söz hitamına erişir. Ambulans şehidi götürür, bir güz günü tufan kopar. Ey can sen şehadete erdin. – bir büyük tören- Küçük yaşta şehit edilen kardeşi, babası, İbrahimov ve tüm Türk dünyasının akılları cenazede. Hürizat Hanım şaşırır. Tabutun önünde İbrahimov, Ali Han ve babası, tabutu taşıyan hep şehit. Melek Hanım Mehti Han'ın üniformasını giymiş en önde yiğidinin tabutunu taşır. Aslanın dişisi de aslandır. Yağmur bir yanında Rüzgâr bir yanında. Hürizat Ana şaşırır. Şehit defnedilmeden Karabağ kurtulur. Karabağ 'dan gelen toprak kabre serpilir. Bir Karabağ Destanı okur şair:

Azerbaycan Karabağ Destanı

Bir yolcu gidiyor ey can yolu ihtişam içinde (**Koçaklama**)

Anaların feryadı var gözün yaşı kan içinde
Bir tabut yol alıp gider Mehdi kahraman içinde
Sevgilisi tabut taşır bunca kahraman içinde
Dik durur Yağmurla Rüzgâr ağlamaz tufan içinde
Mübariz İbrahimov var dolaşır insan içinde
Be hey! Şüheda erenler gülün kızıl gül içinde
Kalk Karabağ bizim oldu şan aldın cihan içinde
Bizdedir Kelbecer Şuşa Hocalı bir can içinde
Azerbaycan'ım çok yaşa Türk dünyası şan içinde
Yol açtık Türk dünyasına yürüdük mihman içinde
Yaktık dünyaya meşale izzeti ikram içinde
Ey Seyyati bir methiyem var Türk dünyası şan içinde
Şehitler şehidi var okunur Kuran içinde

Şehit defnedilir. Hürizat bir kenarda durur. Melek Hanım:" Sen benim anam ol Hürizat Ana bende senin kızın." Millet çekildikten sonra Hürizat Hanım kabristana gider, geri dönmez. Melek Hanım bekler, Hürizat Hanım yok. Günlerce arar, bulamaz. Fakat Bakü 'de bir dağın döşünde bir mağara var. Gelenler orda bir kadın var bir de kanlı beşik. Devamlı o mağaradan ninni sesleri gelir, bir beşik kanlı devamlı sallanır ve görenler yaş bir kadın görürler. Yakına giderler, ama kadın yok. Beşik devamlı sallanır.

Şüheda yeksansan ey yar.

Çünkü orda bir ananın ağıtı var.

Demeyi Karabağ da talan var

Zannedersin sözlerimde yalan var.

Vatansız kalan kişiler elbet ki

Senin de sığındığın bir vatan var.

Hikâyemiz sona ermeden, hikâyemin duvağını bir on altılı Şeki divanla kapatayım ey can.

Uyudu zannetme gafil bu dem devran uyumaz. (**Şeki Divanı**)

Şüheda fışkırır toprak can da canan uyumaz.

Destur almış ilmi ferman, tebdil mekân uyumaz.

Sadık yarsa vatanına, tahta Sultan uyumaz.

Her bir derde deva bulan tabip Lokman uyumaz.

Aslı kahraman olursa damarda kan uyumaz.

Yatar Kefensiz toprakta sırrı mihman uyumaz.

Şühedalar kahramandır Şah-ı Merdan uyumaz.

Bu bir Karabağ destanı dağda duman uyumaz.

Yetmiş iki Şühedalar Hüseyin can uyumaz.

İyi nakşeyle Seyyati Mehdi zaman uyumaz.

Siper de elde silahı şehit olan uyumaz.

Bir Karabağ destanı da burada sona erer. Tüm şehitlerimizi saygıyla anarak, hikâyemizi burada sonlandırdık. Dinleyenler var olsun sağ olsun.

KAYNAKLAR

Altınkaynak, E. (2023). “Aşık Tarzı Geleneksel Hikayeler”, Ankara: Kültür Ajans Yayınları .

Korkmaz, R. (‘025) *Çıldır Folklor ve Etnografyası*. Ankara: Kültür Ajans Yayınları.

Pertev Naili Boratavm (2018). “Halk Hikayeleri ve Halk Hikayeciliği”, Ankara: Tercan Matbaası.

Uzunkaya, F., <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/seyyati-israfil-uzunkaya>